

POTRAGA ZA RADNOM SNAGOM NA PODRUČJU GRAČANIČKOG KOTARA ZA VRIJEME AUSTROUGARSKE UPRAVE

Mina Kujović, viši arh. savj.

U OVOM PRILOGU GOVORI SE O TOME KAKO JE I 1904. GODINE na području gračaničkog kotara proteklo pozivanje radnika za poslove na izgradnji istočne željeznice i na sječi šume u Bosanskoj Krajini. Iz priloženog izvještaja se vidi da Gračanlije nisu željeli raditi daleko od svoje Gračanice. Njihov spisak koji donosimo u prijepisu, jako je zanimljiv i za neka etnološka istraživanja na ovom području (prezimena i porijeklo familija), kao i za istraživanje pozicije (i imena, pojedinačno) muhtara i seoskih knezova, koji su bili produžena ruka kotarske uprave po našim selima.

Izgradnja željeznica u Bosni i Hercegovini, od austro-ugarske okupacije, 1878. godine do početka 20. stoljeća, otvorila je veliki broj radnih mjesta. Za domaće ljude bili su rezervirani samo teški fizički poslovi pošto kvalifikovanih radnika među njima nije ni bilo. Nova uprava se nije puno ni trudila da domaće ljude osposobi za rad na željeznici nego je za sve složenije poslove dovodila radnike iz zemalja Monarhije, najčešće iz Austrije i Češke. Ogromna većina kvalificiranih radnika na željeznici bili su doseljenici iz Monarhije, dok su nekvalificiranu radnu snagu činili uglavnom domaći ljudi.¹

Na isti način i sa istim motivima odvijala se još bezobzirnija eksploatacija domaćih radnika, zaposlenih u velikim šumskim preduzećima. Ovo radništvo, udaljeno od gradova, uglavnom nekvalificirano i sezonski zaposleno, moralo

1 I. Hadžibegović, *Postanak radničke klase u B i H* str. 151

broj	Selo	Ime radnika	Ulagaji	Opaska
26	Paležnica	Pero Todić Marko Bilaić Stojan Stić Jovan Stevanović	4	Zbog savrjeni poljski poslova i udaljenosti neće se više niko da javi - Petar Blagojević po Stanivuković
27	Petrovsko Brdje	Janko Stanojević Pjeo Milanović	2	Samoca i poljski poslovi ne deležavaju u ovo doba na sad. Cvijan Marković po Stanivuković
28	Petrovsko Lužje	—		18 ljudi iz moga sela rade kod Lishe na pilani i na žruci - zbog udaljenosti neće niko da se javi. Stjepan Topalović po Stanivuković
29	Piskavica	—		Nema pravi poslenika, sve lenšine Mustafa Kovačević po Stanivuković
30	Porječina	Niko Memirović	1	Zbog poljskih poslova neće se vise niko da javi Petar Fozgović po Stanivuković
31	Poturice	—		malu selu nema više posla pa se poljskim poslom bavi. Lanko Zimic po Stanivuković
32	Rapatnica	Ahmet Selimović Latif — — — Latif Kenović Husein Mustafić	4	Zbog udaljenosti neće se više niko da javi Emira Kvasčić po Stanivuković

je da savladuje, s jedne strane, prirodne stihije bosanskih planina, a s druge, gramzljivost stranih kapitalista. Velika šumska firma *Otto Steinbeis* je bila jedna od rijetkih koja je zapošljavala domaće radnike u svojim pogonima u Bosanskoj Krajini, izgrađenim blizu rijeke Sane i Une. U 1901. godini, od ukupnog broja radnika zaposlenih kod ovog preduze-

ća, bilo je 80 % domaćih i svega 20 % stranih. Od ovih posljednjih najveći broj je bio zaposlen na transportu (trifanje i koturače) i na pilanskoj preradi drveta.²

Strani poduzetnici su na velikim poslovima u Bosni i Hercegovini (izgradnja željezničkih pruga i sječa drveta radi izvoza

2 *Bosnicher Bote*, Sarajevo 1901. godine, str. 315

trupaca) početkom dvadesetog stoljeća, po nalogu Zemaljske vlade, bili obavezni da u većem broju zapošljavaju i domaće stanovništvo. Iznalaženje radnika koji su bili spremni da za određenu, skromnu nadnicu rade daleko od svojih kuća bio je zahtijevan posao u koji su bili uključeni i lokalni organi uprave. Predstavnici lokalne uprave su u skladu sa raspisom Zemaljske vlade iz Sarajeva stavljali na raspolaganje svoje urede i svoje službenike za prikupljanje i obavljanje razgovora sa zainteresiranim i pozvanim radnicima. Službenici su morali voditi urednu evidenciju, popis svih ljudi koji su pozivani da rade na javnim poslovima, a naročito, na izgradnji istočne željeznice i sječi šuma u Bosanskoj krajini. Radnici su najčešće pozivani na poslove koje su vodili predstavnici b-h željeznica—na izgradnju pruge Sarajevo—istočna granica i u Bosanski Petrovac u šumske pogone poduzetnika *Otta Steinbeisa*.

Među domaćim radnicima prevladavalo je seosko stanovništvo sa ugovornog područja te firme, ali je među njima bilo i radnika istog socijalnog porijekla iz drugih krajeva Bosne i Hercegovine. Firma je imala svoje ljude koji su bili zaduženi da pronalaze radnike, redovne i naročito sezonske, ali su i predstavnici lokalnih političkih vlasti bili zaduženi da za ove poslove zainteresiraju stanovništvo na svom području i da organizacijom ureda za posredovanje kod primanja radnika budu uključeni u ove poslove. Angažiranjem radnika na ovim radilištima, kako na izgradnji željezničkih pruga tako i kod šumskih poslova, trebalo je omogućiti da i stanovnici udaljenih krajeva dođu do skromnih zarada i tako poprave svoje socijalno i imovno stanje.

Jedna od takvih akcija provedena je u aprilu 1904. godine i u Gračanici i njenoj okolini. U ovom prilogu donosimo podatke iz zapisnika koji je sastavljen nakon provedene akcije kao i popis sela u kojima su traženi radnici u jednoj od akcija lokalne uprave u gračaničkom kotaru u vezi sa pozivanjem radnika da rade van svoga mjesta boravka.

Sačuvan je interesantan zapisnik Kotarskog ureda Gračanica koji se odnosi na jednu od akcija oko iznalaženje radnika (vrbovanje radne snage) u Gračanici i okolnim selima koja se odvijala u aprilu 1904. godine. Radnike je pozivao izvjesni Stanivuković, a iz dostupne građe nije se moglo utvrditi da li je bio službenik Kotarskog ureda u Gračanici ili je bio agent firme *Steinbais*. Stanivuković je imao zadatak da obiđe gračanička sela i sam grad Gračanicu, te da izvidi ko bi od tamošnjih ljudi želio (htio) raditi na izgradnji željezničke pruge prema Srbiji, tzv. istočne željeznice, odnosno ko je voljan da ide u Bosansku krajinu na sječu šume.

Nakon obavljenih razgovora sa ljudima, potencijalnim radnicima, Stanivuković je sastavio izvještaj koji je, 30. aprila, u ime Kotarskog ureda Gračanica, upućen Okružnoj oblasti Donja Tuzla, sa potpisom tadašnjeg okružnog predstojnika Isidora Ličanina. Izvještaj koji sadrži i popise prijavljenih radnika, veoma je zanimljiv, jer iz njega saznajemo kakvo je bilo imovno stanje tamošnjeg stanovništva kao i kakav je bio odnos tadašnjih Gračanlija prema porodici, poslu, vjeri i slično. Iz izvještaja se vidi da je službenik Kotarskog ureda Gračanica ili agent firme *Otto Steinbeis* bio, ne malo, iznenađen odbijanjem velikog broja ljudi da prihvate ponuđeni posao i tako iskoriste pruženu mogućnost za „pristojnu zaradu“. On je popisao sva sela koja je obišao i sve radnike koji su prihvatili ponuđeni posao, ali je u primjedbama koje je uredno navodio za svako selo, i to sa primjetnom dozom ironije, razloge zbog kojih su mnogi, a naročito muslimani, odbijali napustiti svoje kuće i porodice. Za svako selo Stanivuković je obezbijedio potpis i pečat seoskog upravitelja, muhtara (za selo sa stanovnicima muslimanima) ili kmeta, ako je pisao izvještaj za selo u kojem su živjeli stanovnici srpsko-pravoslavne vjere. Ti su potpisi potvrda da se njegove primjedbe i obrazloženja mogu smatrati vjerodostojnim.

Na početku svog izvještaja Stanivuković navodi da je odobrenje za pozivanje (vr-

bovanje) ljudi dobio 1. aprila 1904. godine. Kako je izvještaj potpisan 30. aprila, to znači da mu je trebalo mjesec dana da obiđe sva sela i obavi razgovore te sastavi detaljan izvještaj o obilasku 42 sela i grada Gračanice, sa popisom prijavljenih radnika i sela u kojima je tražio radnu snagu. Pozivao ih je u ime firme *Steinbeis* i bosanskohercegovačkih željeznica, da rade na izgradnji željezničke pruge Sarajevo—istočna granica za gospodina Fišera i da rade u pogonima Lisska. U izvještaju se još navodi kako su Gračanlije bili jako neraspoloženi za ovu vrstu poslova, naročito za one na izgradnji željezničke pruge. *Samo je neznan broj iz nekoliko kotara našo za shodno da se prijavi za ovu akciju*, navedeno je, između ostalog, u izvještaju pa Stanivuković sa dozom razočarenja konstatira kako *sad moram u drugim mjestima tražiti radnike za ponuđene poslove*.³

Interesantni su i razlozi zbog kojih su stanovnici, naročito muslimani, odbijali da prihvate ponuđene poslove. Navodi se da im *njihova dužnost da pet puta dnevno klanjaju* ne dozvoljava da rade daleko od kuće. Osim toga, neki od njih su agentu ili državnom službeniku govorili kako ne mogu svašta raditi, niti svašta jesti, jer *onda nema berićeta*.

Službenik Stanivuković na kraju zaključuje da je zadatak da prikupi nove radnike možda dobio u nezgodno vrijeme, jer je u aprilu bio početak sezone proljetnih radova, pa su ljudi navodili kako ne mogu ostaviti svoje njive ne obrađene. U ovom kraju je poljoprivredna djelatnost, kako to zapaža ovaj službenik, bila veoma skromna, ali je ipak omogućavala ljudima da prehrane svoju familiju.⁴

3 ABH, ZVS, 1904. opći spis., broj 44559, šifra 210-245

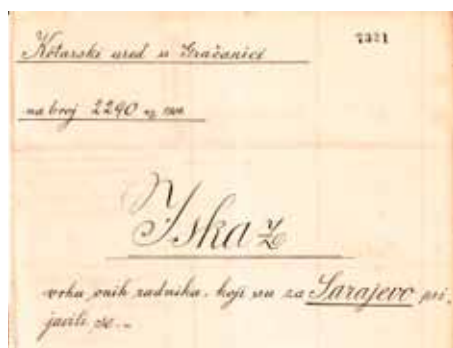
Nije nam poznato da li je imao neku nadoknadu od poslodavaca ili mu je to bio radni zadatak. Gospodin Fischer mu je odobrio da još obiđe ljude u Zavidovićima, Brčkom i selima na Majeveci pa će *„možda tamo imati više sreće“*.

4 Prema podacima iz kalendara Bosnicher Bote (Bosanskog glasnika) za 1903. godinu, str. 179., u Gračanici se „proizvodi osim žitarica u vrijednosti od 1,5 milio-

Jedan od razloga odbijanja ponuđenih poslova je bio i taj što su poslovi na izgradnji pruge bili veoma teški i iziskivali su ljude fizički spremne i jake, kakvih je među poljoprivrednim stanovništvom u ovom kraju bilo jako malo. Fizička snaga većine nije *bila zadovoljavajuća*. Oni koji su tamo već bili angažovani, vraćali su se, *dobro nezadovoljni tamošnjim radom* i uvjetima u kojima su boravili. Ipak, službenik (agent) je smatrao kako je početak sezone poljoprivrednih radova bio glavni razlog što su ljudi odbijali da prihvate ponuđene poslove. U prilogu donosimo prijepis zapisnika pod naslovom *Iska z onih radnika koji su za Sarajevo prijavili se*. U njemu je spisak svih naselja gračaničkog kotara, uključujući i Gračanicu, koja je agent (službenik) Stanivuković obišao od 1. do 30 aprila 1904. godine.⁵

IZVOR I LITERATURA

1. Arhiv Bosne i Hercegovine, fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (ZV) opći spisi, 1904. godina
2. Bosnicher Bote/Bosanski glasnik za 1901. i 1904.
3. Ilija, Hadžibegović, Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914., Sarajevo, 1980.

na kruna također 6.000 q šećerne repe i 16.500 q šljiva godišnje.“

5 Popis je prilog zapisnika arhiviranog u fondu Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu: ABH, ZVS, 1904. opći spis broj 44559, šifra 210-245

Kotarski ured u Gračanici
Na broj 2290 iz 1904.

I s k a z
onih radnika koji su za Sarajevo prijavili se

Redni Broj	Selo	Ime radnika	Ukupan broj radnika	Opaska u potpisu upravnik sela (knez ili muhtar) i Stanivuković
1	Babići	-	-	Ne mogu na daleko ići, a u ovo doba zasluži svaki <i>oku brašna</i> muhtar: Mustafa Mustafi
2	Babunovići	-	-	Sve radi o poljskim poslovima. Ko zasluge treba sad je u selu nađe. muhtar: Hasan Sinanović
3	Boljanić	1. Blagoje Marković 2. Maksim Gojković 3. Mihajlo Janković 4. Spasoja Sarić 5. Đordija Marković		
4	Briesnica	-	-	Poljski poslovi u najvećem jeku pa se narod o tome zabavijo i neće na rad zbog udaljenosti. muhtar: Mustafa Vehabović
5	Bušletić	1. Jovo Skopljak 2. Vasilj Skopljak 3. Stevo Nikolić 4. Jovica Vasiljević 5. Jovo Kostić 6. Pavo Čakarević 7. Jopvan Marković 8. Mitar Čakarević	8	Jedno 10 ljudi iz sela rade u Zavidovićima. Ostali ne mogu zbog poljskih radova. knez: Marijan Bukeilović
6	Čekanić	-	-	Dosta ih se razišlo po radu a i poljski poslovi smetaju. muhtar: Mustafa Bešić
7	Čivčije	-	-	Sve što je za rada otišlo je u Zavidoviće. knez: Jovo Savić
8	Doborovci	1. Pašo Osmanović 2. Mahmut Mušić	2	Većinom sada nastanuli poljski poslovi spriječavaju udaljenje od kuće. muhtar: Omer Kovačević
9	Džakule	1. Omer Biberkić 2. Dželil Dželilović 3. Sabit Dželilović 4. Ibrahim Hamzić Avdin	4	Zbog poljskih poslova neće se više niko da javi. muhtar: Hasan Zahirović
10	Gračanica	1. Mehmed Nurkić, 2. Arif Mujić, 3. Alija Girota 4. Rešid Girota, 5. Adem Kamarić, 6. Salko Logić, 7. Munib Kozarić, 8. Meho Brkić, 9. Alija Valjevac 10. Meho Valjevac 11. Huso Baho 12. Hasan Kopaća 13. Mustafa Patak 14. Alija Brkić 15. Bećir Kujundžić 16. Mustafa Mehinović 17. Suljo Sultanović 18. Osman Taslidžak 19. Osman Huskić 20. Mustafa Kakeš 21. Meho Musić 22. Meho Pedić 23. Mujo Mujić	23	Razišla se većina po radu te poljski poslovi, vizitacija, muštre vojničke smetaju odlasku na izradu. I od ovih mnogi nestrpljivo čekaju te ako se zategne otići će na drugu stranu rada tražiti. Mustafa Sulejmanović, Osman H. Hasanović

11	Grapska Srpska	-	-	Neće narod da ide daleko. Kažu: „Hoću danas da zaradim pa doveće kući donesem.“ knez: Marko Đurđević
12	Grapska Turska	-	-	Blizo je Doboju pa sirotinja zaradi tamo i donese sobom kući. Ne smije se niko na daleko uputiti. muhtar: Omer Buljubašić
13	Kakmuž	-	-	30 ljudi iz sela na radu kod Liske na pilani u Zavidoviću i na štreki. Ostali zbog samoće moraju ostati kod kuće obavljati poljske poslove. knez: Lazar Đuranović
14	Karanovac	1. Petko Jovanović 2. Vaskrsija Dragičević 3. Luka Stojanović 4. Ignjat Dragičević 5. Todor Petrović	5	Poljski poslovi i inokoština ne dozvoljavaju pomaknuti se dalje u svijet. knez: Pejo Petrović
15	Klokotnica	1. Hasan Dervišević 2. Mehmed Derviševi	2	Zbog poljskih poslova neće se više niko da prijavi. muhtar: Musafa Mujkić
16	Kostajnica	-	-	30 ljudi u Doboju, Mitrovici i Zavidoviću otišlo već na izradu. knez: Trifun Simić
17	Kožuhe	-	-	Sve se razišlo po radu u Zavidoviću i Stenjaku. knez: Todor Tomanić
18	Krtova	-	-	Poljski poslovi samoća neda im se od kuće pomaknuti. knez: Đorđije Đutranović
19	Lohinja Spska	-	-	Samoća i sada i sada nastanuli poljski poslovi ne dozvoljavaju udaljiti se od kuće. knez Luka Petrović. muhtar Osman Mehanović
20	Lohinja Turska	1. Mumin Herceg	1	
21	Lukavica	1. Salkan Aljić 2. Ramo Devedžić 3. Omer Hasanović 4. Arif Čelić 5. Bajro Spahić 6. Hrusto Čamdžić	6	Više se nije javilo, jer je samotno i fukarno te mora danomice oku brašna zarađivati da mu sibjan ne skapa. muhtar: Bego Đogić
22	Malešić	1. Ibrahim Muharemović 2. Osman Kavazović	2	Imade u selu još dosta ljudi potrebitih zasluge, ali neće na rad iz razloga da tamo neće klanjati a ni druge turkotine voziti. muhtar: Ibrahim Šako
23	Orahovica	-	-	Ima ih dosta u selu koji se pate pa vole se i dalje patiti nego se od kuće pokrenuti. muhtar: Osman Babić
24	Osječani Gornji	-	-	
25	Osječani Dolnji	1. Mihailo Blagojević 2. Vasilije Peranović 3. Risto Blešić 4. Jovo Peranović 5. Petar Blešić 6. Jovo Blešić	6	Jedno 35 ljudi rade u Skajaku i Zavidoviću, a ostalo ne može zbog poljskih poslova. knez: Aleksa Antić
26	Paležnica	1. Pero Todić 2. Marko Bilać 3. Stojan Ilić 4. Jovan Stevanović	4	Zbog sadanji poljski poslova i udaljenosti neće se više niko da javi. knez: Petar Blagojević
27	Petrovo Selo Brđ.	1. Marko Stanojević 2. Pijo Milanović	2	Samoća i poljski poslovi ne dozvoljavaju u ovo doba na rad. knez: Cvijan Maksimović

28	Petrovo Selo Luž.	-	-	18 ljudi iz moga sela rade kod Liske na pilani i na štreki Zbog udaljenosti neće niko da se javi. knez: Stjepan Topalović
29	Pisakavica	-	-	Nema pravi poslenika, sve lienštine. muhtar: Mustafa Kovačević
30	Porječina	Niko Momirović	1	Zbog poljskih poslova neće se više niko da javi. knez: Petar Josipović
31	Poturice	-	-	Malo selo, neima više od 15 kuća pa se poljskim poslovima bave. knez sela: Panto Žunić
32	Rapatnica	1. Ahmet Selimović 2. Latif Selimović 3. Latif Kenović 4. Husein Mustafić	4	Zbog udaljenosti neće se više niko da prijavi. muhtar sela: Emin Hrustić
33	Sižje	-	-	Jedno 15 ljudi iz sela otišli su na šumske radove, a ostalo se bavi poljskim poslovima. knez sela: Đuro Gajić
34	Škakovica	-	-	Zbog poljskih poslova neće niko da se javi na rad. muhtar sela: Mehmed Dedić
35	Sjenina	-	-	Zbog poljskih poslova neće niko da se javi na rad. muhtar sela: Osman Sofić
36	Sladna	1. Mustafa Bećirović 2. Ahmet Mutapčić 3. Hasan Bećirović 4. Abdulah Salihović	4	12 ljudi iz sela otišlo već po radu a ostali bave se poljskim poslovima kod kuće. muhtar sela: Hasan Mulahasanović
37	Sočkovac	-	-	18 ljudi otišlo već prvo na rad u Majevicu i Zavidović. knez sela: Milić Lazarević
38	Skipovac	1. Luka Lazarević 2. Danilo Tošanović 3. Jovo Tešić 4. Miko Ilić 5. Uroš Ilić 6. Simo Simeunović 7. Vaskrsije Marjanović 8. Panto Blagojević 9. Cvijan Mrkajlović	9	Moglo bi se više javiti, ali se boje da bi moglo biti rata pa će tamo izginuti knez sela: Luka Kojić.
39	Sokol	-	-	Neće niko na daleko, voli kod kuće suha ljeba nego tamo pečena mesa. muhtar sela: Bajro Dizdarević
40	Stanić Rjeka	-	-	Zbog udaljenosti neće niko da ide. muhtar sela: Mujo Delić
41	Stjepan Polje	-	-	Većina se razišla po radu. muhtar sela: Husein Mejremić
42	Svjetlica	-	-	Zbog udaljenosti neće niko da ide. muhtar sela: Mujo Delić
43	Vranovići	Sinan Alibegović, Abdulah Suljić	2	Zbog poljski poslova neće se više niko da javi. muhtar sela: Mehmed Mašić
Iskaz o popisu radnika je potpisao predstojnik Kotarskog ureda Gračanica 30. aprila 1904. godine, Isidor Ličanin i pod brojem 2290/04. dostavio Okružnoj oblasti Donja Tuzla. Iz Tuzle je izvještaj prosljeden Zemaljskoj vladi u Sarajevo gdje je dobio broj 44559 i adaktiran pod šifrom 210-245.				

